УДК 811.111'255

Мосієвич Л. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та лінгвістичних комунікацій
Запорізької державної інженерної академії

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ З МЕХАНІКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей англомовних термінів з механіки, зокрема аналізу їх структурних характеристик, функціонування омонімів серед них. Ці особливості зумовлюють певні труднощі під час перекладу українською мовою. Основними способами перекладу термінів з механіки є: транскодування, калькування, аналоговий та комбінований.

Ключові слова: конверсія, механіка, омонімія, способи перекладу, термін.

Актуальність дослідження зумовлена перебуванням сучасної термінології у періоді власного становлення, що викликано відходом від уживаних раніше російськомовних зразків і стандартів як у формуванні, так і у перекладі термінів, а також постійною потребою в опрацюванні і введенні нових іншомовних понять в україномовне середовище технічних наук.

Переклад термінології входить до кола найскладніших проблем у галузі лінгвістики та перекладознавства, тому що терміни належать до лексики, яка розвивається швидкими темпами, користується попитом у фахівців різних сфер та потребує особливої уваги. Але виникають певні труднощі при їх перекладі, адже адекватний переклад є неможливим без додаткових знань, пов'язаних з походженням, класифікацією, функціонуванням та особливостями перекладу саме термінів. На сучасному етапі розвитку перекладознавства підвищена увага приділяється оптимізації перекладу термінологічних одиниць фахових мов.

Аналіз останніх досліджень. Протягом останніх років вітчизняними (Н. Александрова, Л. Білозерська, Н. Вознюк, В. Борщовецька, О. Брагіна, Д. Ганич, Л. Герман, В. Головін, І. Гумовська, А. Д'яков, С. Дем'яненко, О. Дуда, О. Константінова, І. Кочан, Т. Кияк, О. Константинова, Г. Мацюк, Т. Панько, Т. Перепелиця, Н. Пілецька, Н. Стефанова, Г. Чорновол та інші) й зарубіжними (Л. Борисова, В. Гак, А. Герд, О. Іванова, Д. Лотте та інші) лінгвістами активно розробляються питання стандартизації національної термінології, створення термінологічних словників, побудови нових термінів з метою взаєморозуміння між фахівцями відповідних галузей науки. В різних аспектах проблемою перекладу термінів переймаються такі науковці, як Г. Агапова, О. Ахманова, І. Багмут, О. Баловнєва, А. Білецький, Л. Борисова, М. Брантес, О. Глоба, О. Іванова, В. Карабан, Т. Кияк, О. Суперанська, А. Циркаль, К. Шипіло, розробки яких зробили істотний внесок у розв'язання проблеми перекладу термінів.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є визначення основних труднощів перекладу англомовних термінів з механіки українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Серед основних труднощів перекладу термінів з механіки українською мовою слід ми виокремлюємо такі: міжгалузева омонімія; загальновживані слова в ролі термінів; структурні особливості термінів; різноманітні способи перекладу термінів.

Найголовнішою проблемою перекладу термінів з механіки українською мовою є міжгалузева омонімія.

1. Міжгалузева омонімія – це терміни однієї області значення, які піддалися переосмисленню і ввійшли в терміносистему іншої науки. Для міжгалузевої омонімії характерні, принаймні, дві обов'язкові ознаки: за термінами повинні бути закріплені різні дефініції, і ці терміни функціонують у різних термінологічних системах. Вчені вважають, що здебільшого співіснування міжгалузевих омонімів стало можливим через їх утворення від латинського кореня [4, с. 80]. Наприклад, термін finish (від лат."finis") має такі значення: у техніці – «обробка, поліровка, чистова обробка», у текстильній промисловості – «апретура, чистота поверхні», у сільському господарстві – «фініш, остання фаза відгодовування» [1, с. 8].

У мові науки і техніки особливо поширена омонімія термінів через те, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується так зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення [7, с. 14]. Зрозуміло, що значною мірою характер значення таких омонімічних термінів визначається належністю оригіналу до тієї чи іншої галузі науки і техніки та конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Розглянемо труднощі, що виникають під час перекладу іншомовного тексту через існування лексичних елементів, тотожних за формою, але досить відмінних за значенням – омонімів [1, с. 23]. У мові науки і техніки омонімія термінів особливо поширена через те, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується семантична форма словотворення, коли існуючій формі слова надається інше конкретне значення. Так, наприклад, загальновживане слово guide перекладається як «гід, керівник, провідник, проводир, керівництво (до чогось), путівник, дороговказ, поводир, підручник, покажчик». У промисловості та техніці як термін воно має такі відповідні галузеві значення: «обсадна труба» (гірнича справа); «проводка прокатного стану» (металургія); «направляюча жила» (геологія); «направляючий прилад» (машинобудування); «передаточний важіль чи підойма» (будівництво); «хвилевід» (радіоінженерія) тощо. Отже, бачимо, що точний характер значення даного терміну можна визначити лише належністю тексту оригіналу перекладу до певної галузі науки або техніки [8; 13; 15].

Наведемо приклади омонімії серед термінів з механіки:

Термін **dolly** має декілька значень: *мех*. «подвіска, серга, візок», *гірськ*. «матриця», *буд*. «підбабок»; **Skip** – *мех*. «ківш, баддя», *гірськ*. «заходка при виїмці стовпа» [5].

Деякі терміни з механіки за формою співпадають з комп'ютерними, але за змістом вони різні: наприклад**, click** має значення «кулачок, храповик», але ніяк «клік», як в комп'ютерній термінології. Аналогічний приклад зі словом **blank**: це – не «пробіл» *комп*., а «заготівка, болванка». Фінансовий термін **bond** (облігація) в механіці має значення «зчеплення».

2. Зазначимо, що в механічній термінології функціонують багато термінів, які легко сплутати з відомими загальновживаними англійськими словами: eye (око) – *мех*. петелька; dog (собака) – *мех*. скоба, зажим; door (двері) – *мех*. заслонка; face (обличчя) – *мех*. грань, зріз; gin (джин) – *мех*. лебідка; lip (губа) – *мех*. поріг; kettle (чайник) – *мех*. котловина; prize (приз) – *мех*. важіль; revolution (революція) – *мех*. повний оберт; port (порт) – *мех*. прохід; spring (весна) – *мех*. пружина; spider (павук) – *мех*. хрестовина; dish (тарілка) – *мех*. котлован [5].

3. На нашу думку, структурний аналіз механічних термінів допомагає при подальшому перекладі фахових текстів. Як зазначає В.І. Карабан [3, с. 43], для коректного перекладу терміну важливо знати його словотвірну і морфологічну структуру, за якої терміни розподіляються на:

а) прості: ***guard*** *– упор,* ***groove*** *– жолобок, шліц*;

б) похідні: суфіксальні ***driver*** *– ведучий елемент передачі*, ***crusher*** *– дробарка*; префіксальний ***decompression*** *– декомпресія, зниження тиску*;

в) складні: ***backlash*** *– зазор, люфт;* ***countersink*** *– зенкерування;*

г) складені, або терміни-словосполучення: ***ingot mould*** *– виливниця;* ***fly-wheel*** *– маховик.*

Англійській мові притаманне явище конверсії, за якого слово переходить з однієї частини мови в іншу без використання афіксів і префіксів, тобто без зміни структури слова. Аналізуючи англомовні терміни з механіки, ми виявили, що 21,4% простих однослівних термінів підпадають конверсії. Чимало термінів можуть бути одночасно іменником та дієсловом, або прикметником, наприклад: **face** – 1. грань, зріз; 2. полірувати, обточувати [5]; **cross** – 1. хрестовина; 2. поперечний; 3. схрещувати [5].

Чимало складних механічних термінів утворено за допомогою дефісу: *cross-bar, air-cushion, knife-edge* тощо[5].

4. Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту – постійної лексичної відповідності, яка точно співпадає зі значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Необхідно вміти находити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів [12, с. 34].

Одним із найпростіших прийомів перекладу терміну на лексичному рівні є прийом *транскодування* (буквенна чи фонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу). Головною позитивною якістю транскодування є його максимальна стисліть [14, с. 21; 19, с. 65].

Терміни також підлягають іншому лексичному способу перекладу – *калькуванню* – передачі комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу [4, с. 15; 11, с. 56]. Зазначений прийом застосовується під час перекладу складних за структурою термінів. Нерідко, обираючи між транскодуванням та калькуванням, перевагу віддають калькуванню, тому що в результаті транскодувань нерідко утворюються одиниці, що не мають сенсу у мові перекладу, свого роду псевдослова [16; 18]. Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові.

До способів перекладу термінів також можемо віднести експлікацію або описовий переклад [6; 20; 17]. Описовий переклад – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення. До нього висуваються такі вимоги: 1) переклад повинний точно відбивати основний зміст позначеного неологізмом поняття; 2) опис не повинний бути надто докладним; 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

В нашій роботі ми знайшли основні способи перекладу термінів з механіки:

транскодування: *invar – інвар, monoblock – моноблок, interval – інтервал*;

калькування: *non-classical – некласичний, non-central – нецентральний*;

аналоговий: *non-conductor – ізолятор, open-cast – кар'єр;*

комбінований: *nutation – нутація, нахилення; propeller – пропелер, двигун; receiver – приймач, ресивер* [5].

Слід зазначити ще деякі особливості перекладу цих термінів: складні терміни з однаковим першим компонентом по-різному перекладаються. Наприклад, ***out-of****-gear – виключений,* ***out-of****-proportion – непропорційний,* ***out-of****-position – зрушений.* Складні терміни з атрибутивом *high* також перекладаються по-різному: *high-grade – високоякісний, high-melting – тугоплавкий.*

Висновки та перспективи. Таким чином, переклад термінології з механіки здійснюється різними прийомами, а саме за допомогою транскодування, калькування, а також аналоговим та комбінованим способами. Завдання перекладача полягає у вірному виборі того чи іншого прийому в ході процесу перекладу, щоб як найточніше передати значення будь-якого терміну. Перспективою подальшого дослідження є імплікація результатів з перекладу до методики викладання англійської мови на технічних спеціальностях у вишах.

Література:

1. Білозерська Л.П. Термінологія та переклад: навч. посіб. / Л.П. Білозерська, Н.В. Возненко, С.В. Радецька. Вінниця: Нова кн., 2010. 232 с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Учбовий посібник / В.І. Карабан. Вінниця. Видавництво «Нова Книга», 2001. 321 с.
3. Карабан В.І. Переклад англомовної наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця.Нова книга, 2004. 576 с
4. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. URL: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=4368&start=1.
5. Павловський М.Я. Англо-український словник з механіки. Київ, 1995. 64 с.
6. Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории. М., 1989. 316 с.
7. Склад і структура термінологічної лексики української мови. К.: Наук. Думка, 1984. 194 с.
8. Савчук М.П. Англо-український науково-технічний словник. К., 2008. 433 с.
9. Селігей П.О. Сучасне термінотворення: симптоми та синдроми. Мовознавство, 2007. №3. С. 48–60.
10. Татаринов В.А. Общее терминоведение: Энциклопедический словарь / Российское терминологическое общество РоссТерм. М.: Московский Лицей, 2006. 528 с.
11. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово, 2000. 624 с.
12. Циткіна Ф.О. Термінологія й переклад. Львів: ВЛІ, 2003. 187 с.

13. Щерба Д.В. Поняття системи та структури в термінознавстві. Проблеми української термінології: Зб. наук. праць / Відп. ред. Л. Полюга. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2006. С. 15–16.
14. Щерба Д.В. Термін та його дефініція як головні онтологічні поняття термінознавства. Вісник ЖДУ ім. І.Я. Франка. Житомир, 2006. Вип. 28. С. 237–239.
15. Baker, Mona (ed.). Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London: Routledge, 2001. 467 p.
16. Byrne, Jody. Technical Translation. Usability Strategies for Translating Technical Documentation. Dordrecht: Springer, 2006. 342 p.
17. Cabré, M. Teresa. 1999. Terminology: Theory, methods and applications. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. Translated version of M. Teresa Cabré. La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions. Barcelona: Empúries.
18. Montero, Silvia & Faber, Pamela. 2009. "Terminology competence in translation" Terminology 15 (1): P. 88–104.
19. Pavel, Silvia; Diane Nolet (2001): Handbook of Terminology. Adapted into English by Christine Leonhardt. Hull (Québec, Canada): Minister of Public Works and Government Services Canada, Translation Bureau
20. Wright, Sue Ellen. Scientific and Technical Translation. American Translators Association scholarly monograph series. Vol. 6. Amsterdam: John Benjamins Pub. Co., 1993. P. 24–35.

Мосиевич Л. В. Особенности перевода англоязычных терминов по механике на украинский язык

Аннотация. Статья посвящена изучению особенностей англоязычных терминов по механике, а именно их структурных характеристик, функционированию омонимии среди них. Эти особенности вызывают определенные трудности при переводе на украинский язык. Основными способами перевода терминов по механике являются: транскодирование, калькирование, аналоговый, комбинированный.

Ключевые слова: конверсия, механика, омонимия, способы перевода, термин.

Mosiyevych L. The English-Ukrainian translation peculiarities of mechanical terms

Summary. The article examines the peculiarities of English-language mechanical terms: their structural characteristics, the homonymy phenomenon among them. These peculiarities cause some difficulties in translation into Ukrainian. The basic translation ways of those terms are: transcoding, loan-translation, analogue and combined translation.

Key words: conversion, homonymy, mechanics, term, ways of translation.